

**Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Katowicach**

Katowice, dnia 20 października 2010 r.

**Zarząd
Katowickiego Holdingu Węglowego S.A.**

LKA-4114-01-01/2009
I/09/004

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

Na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. *o Najwyższej Izbie Kontroli*¹, zwanej dalej „ustawą o NIK”, Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach przeprowadziła kontrolę w Katowickim Holdingu Węglowym S.A. (zwanym dalej „KHW S.A.” lub „Holdingiem”) w zakresie wpływu eksploatacji węgla z pokładu 409 w Polu Panewnickim na sytuację ekonomiczną Holdingu i KWK „Wujek” (zwaną dalej także „Kopalnią”) do zakończenia 2009 r.²

W związku z kontrolą, której wyniki przedstawione zostały w protokole kontroli podpisanym w dniu 11 czerwca 2010 r., Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 60 ustawy o NIK, przekazuje Zarządowi niniejsze wystąpienie pokontrolne.

Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia działania Spółki w zakresie spraw objętych kontrolą

Powyższą ocenę uzasadniają następujące oceny i ustalenia:

- I.** Wydobycie węgla z pokładu 409 w złożu „Śląsk – Pole Panewnickie” rozpoczęto w 2003 r. W latach 2003-2004 eksploatowano ścianę 1 (z której wydobyto ok. 80 tys. ton węgla), w latach 2003-2008 – ścianę 3 (wydobyto 673 tys. ton), w latach 2005-2009 – ścianę 5 (903 tys. ton), a od 2009 r. – ścianę 4, z której wydobyto 178 tys. ton węgla (do

¹ Dz. U. z 2007 r. Nr 231, poz. 1701 ze zm.

² Od 2005 r. KWK „Wujek” jest dwuruchowym zakładem górniczym, składającym się z Ruchu „Śląsk”, który eksploatował, m.in., pokład 409, oraz Ruchu „Wujek”. KWK „Wujek” wchodził w skład KHW S.A.

końca kwietnia 2010 r.)³. W latach 2003-2009 z pokładu 409 w złożu „Śląsk – Pole Panewnickie” wydobyto łącznie 2 157,6 tys. ton węgla kamiennego (razem z węglem wydobytym w trakcie robót chodnikowych), co stanowiło 8,9 % łącznego wydobycia KWK „Wujek”⁴ i 2,0 % całkowitego wydobycia KHW S.A. w tym okresie.

W okresie eksploatacji pokładu 409 zarówno Holding, jak i Kopalnia uzyskiwały dodatnie wyniki finansowe brutto – KHW S.A. od 4,8 do 208,1 mln zł w latach 2004-2009, a KWK „Wujek” - od 14,0 do 67,5 mln zł w latach 2005-2009, przy czym udział przychodów Kopalni ze sprzedaży węgla z pokładu 409 w ogólnej sumie jej przychodów w latach 2005-2009 wynosił od 4,6 do 19,2 %.

Ze sporządzonych przez pracowników Kopalni analiz efektów ekonomicznych wydobycia w dwóch z czterech ścian eksploatowanych w pokładzie 409 wynikało, że wynik ze sprzedaży węgla ze ściany 3 był ujemny (58,5 mln zł), zaś ze sprzedaży węgla ze ściany 5 - dodatni (44,5 mln zł)⁵.

II. Na wyniki z eksploatacji pokładu 409 w złożu „Śląsk – Pole Panewnickie” negatywny wpływ miały istotne nieprawidłowości związane z jego przygotowaniem do eksploatacji i prowadzonym w nim wydobyciem. Najistotniejszą było opracowanie dokumentacji geologicznej złoża „Śląsk – Pole Panewnickie”, w tym pokładu 409, na podstawie zaledwie pięciu otworów badawczych wierconych z powierzchni, w wyniku czego złożo i pokład były słabo rozpoznane. W dokumentacji tej ujęto wyłącznie zasoby (bilansowe i pozabilansowe) rozpoznane w kategoriach C₁ i C₂, które określają odpowiednio 30 % i 40 % maksymalny błąd oszacowania średnich parametrów złoża i zasobów⁶. Tak słabe rozpoznanie zasobów jest wprawdzie wystarczające - w świetle obowiązujących przepisów - do projektowania i planowania eksploatacji, ale wymaga, zdaniem NIK, ostrożnej oceny możliwości wykorzystania złoża ze względu na potencjalne ujawnienie, podczas eksploatacji, zaburzeń tektonicznych i zagrożeń naturalnych, które ograniczają lub nawet uniemożliwiają efektywne wydobycie. Kolejną nieprawidłowością, w ocenie NIK, było nieprzedzenie eksploatacji w pokładzie 409 robotami rozpoznawczymi (badawczymi), które umożliwiłyby lokalizację występujących w nim zaburzeń geologicznych (np. uskoku VIa) oraz zaprojektowanie rozcinki tego pokładu w sposób

³ Eksploatację ścian 1, 3 i 5 zakończono, a ścianę 4 eksploatowano także po zakończeniu 2009 r.

⁴ Z uwzględnieniem wydobycia KWK „Wujek” i KWK „Śląsk” w latach 2003-2004, tj. przed połączeniem tych kopalń.

⁵ Węgiel wydobyty ze ścian 3 i 5 stanowił odpowiednio: 31,2 i 41,9 % łącznego wydobycia z pokładu 409 do zakończenia 2009 r.

⁶ W pokładzie 409 udokumentowano 17 251 tys. ton zasobów bilansowych i 151 tys. ton zasobów pozabilansowych.

zapewniający optymalne wykorzystanie zasobów. Kopalnia jako roboty rozpoznawcze potraktowała rozcinkę pokładu 409 wyrobiskami przygotowawczymi, które zaprojektowano jako wyrobiska ostateczne dla ścian wydobywczych, co uniemożliwiło, po stwierdzeniu zaburzeń tektonicznych tego pokładu, zmianę przyjętej koncepcji rozcinki ścian. Efektem tego ograniczenia była konieczność realizacji zaplanowanej w Projekcie Zagospodarowania Złoże (zwanym dalej „PZZ”) koncepcji eksploatacji pokładu 409 systemem ścian podłużnych (skrzydłowo od pola), a zasobów tego pokładu położonych między uskokami VIa i IV - systemem ścian poprzecznych z zawałem stropu na całą grubość pokładu. Skutkami takiego sposobu przygotowania i prowadzenia eksploatacji były niżej wymienione niewykorzystane możliwości, dodatkowe nakłady, a także poniesione przez Kopalnię straty pozaeksploatacyjne w zasobach pokładu 409 w złoże „Śląsk – Pole Panewnickie”:

1. W wyniku zaburzeń tektonicznych stwierdzonych w toku rozcinki ściany 1 skrócono jej długość (z projektowanych 250 m do 40-90 m) i wybieg (z ok. 1 100 m do 346 m), co spowodowało, iż wydobyto z niej ok. 80 tys. ton węgla, trzykrotnie mniej, niż planowano. Ponadto, w wyniku tych zaburzeń zrezygnowano z eksploatacji zasobów położonych pomiędzy ścianami 1 i 3, przesuując parcelę ściany 3 o 250 m na południe.
2. Prowadząc rozcinkę ściany 3, stwierdzono zaburzenia tektoniczne w postaci wiązki uskoków i zmieniono kierunek eksploatacji tej ściany na kierunek do granic obszaru górniczego (wbrew pierwotnej koncepcji, w której założono eksploatację w kierunku przeciwnym). W rezultacie Kopalnia poniosła nieplanowane nakłady na dodatkowe wyrobiska chodnikowe o długości 687 m (chodnik badawczy 3a wtórny i przecinki technologiczne). Zaburzenia tektoniczne w ścianie 3 skutkowały skróceniem jej wybiegu o 350 m i stratami pozaeksploatacyjnymi w zasobach przemysłowych (w wyniku tego skrócenia) w łącznej wysokości 352,5 tys. ton, co stanowiło aż 58 % zasobów przemysłowych planowanych do wydobycia w ścianie 3. Eksploatując tę ścianę, pozostawiano także – wbrew deklaracjom z wniosku o koncesję - przypinki węgla w stropie i spągu (o grubości od 0,3 do 0,5 m), co spowodowało straty eksploatacyjne w wysokości 4 948 ton, tj. 0,8 % zasobów przemysłowych objętych eksploatacją w ścianie 3.
3. Rozcinkę ściany 5, na odcinku 345 m, wykonano chodnikiem badawczym 3a wtórnym (zamiast chodnikiem badawczym 3a, jak pierwotnie zakładano), co skróciło długość tej ściany o 10 m (z projektowanych 250 do 240 m) i skutkowało stratami

pozaeksploatacyjnymi w wysokości 30 196 ton⁷. Kolejne straty pozaeksploatacyjne w wysokości 6 596 ton powstały w wyniku skrócenia długości ściany 5 o 10 m (o 5 sekcji obudowy) na wybiegu o długości 420 m i wykonania chodnika badawczego 3b⁸. Również ścianę 5 eksploatowano – wbrew deklaracjom z wniosku o koncesję, że wydobywanie będzie prowadzone całą grubością pokładu - pozostawiając przypinki w spągu i stropie o grubości od 0,2 do 0,4 m, co spowodowało straty eksploatacyjne w ilości 1 605 ton (0,3 % zasobów objętych eksploatacją w tej ścianie). Łączna wysokość strat eksploatacyjnych i pozaeksploatacyjnych związanych z wydobywaniem w ścianie 5 wyniosła 79 666 ton zasobów przemysłowych, co stanowiło 12,7 % zasobów objętych eksploatacją w tej ścianie. Ponadto, Kopalnia poniosła nieplanowane nakłady na wykonanie dodatkowych (podwójnych) wyrobisk przyścianowych.

4. Eksploatację pokładu 409, w okresie objętym kontrolą, prowadzono głównie w części zachodniej, mimo że obowiązujący PZZ zakładał równomierne (naprzemienne) wydobywanie w obu częściach tego pokładu, w tym w części wschodniej, której eksploatację rozpoczęto dopiero we wrześniu 2009 r., tj. półtora roku przed upływem ważności koncesji. Wschodnią część pokładu 409 planowano eksploatować systemem podłużnym (w kierunku od granic obszaru górniczego), ale w planie ruchu na lata 2007-2009 zmieniono ten system na poprzeczny, a następnie rozpoczęto eksploatację ściany 4 tym systemem. Zmiany tej nie poprzedzono żadnymi robotami rozpoznawczymi (badawczymi), które uzasadniałyby jej konieczność. Zdaniem NIK, dokonana zmiana systemu wydobywania utrudni racjonalne i kompleksowe wykorzystanie pozostałych zasobów węgla we wschodniej części pokładu 409. Ponadto, eksploatację tej części pokładu rozpoczęto bez uprzedniego zbadania jej tektoniki, w tym ustalenia faktycznego przebiegu uskoku VIa. Chodnik badawczy, wentylacyjny i odstawczy wykonano bowiem jedynie na długości wystarczającej do obsługi ściany 4, a niewystarczającej do obsługi pozostałych projektowanych ścian i rozpoznania uskoku VIa. Niewykonanie tych chodników do granic obszaru górniczego uniemożliwia zbadanie tektoniki wschodniej części pokładu 409, a tym samym utrudnia ocenę, czy eksploatacja tej części tego pokładu jest ekonomicznie uzasadniona. W przypadku wystąpienia zaburzeń tektonicznych tak rozpoczęta eksploatacja uniemożliwi, zdaniem NIK, zmianę systemu wydobywania na system

⁷ W tym w tzw. płocie węglowym między chodnikami badawczymi 3 i 3a.

⁸ Powstałe w wyniku wpływów eksploatacji ściany 5 zniekształcenia chodnika badawczego 3a wtórnego uniemożliwiły wykorzystanie tego chodnika. W związku z tym wykonano dodatkowy chodnik badawczy 3b, skracając długość ściany 5 o 10 m. Chodnik badawczy 3b stanowił obejście chodnika badawczego 3a wtórnego na odcinku o zmniejszonym przekroju użytecznym.

podłużny, co może negatywnie wpłynąć na ekonomiczną opłacalność eksploatacji tej części tego pokładu. W ocenie NIK przyczyną zmiany systemu eksploatacji mógł być zamiar jak najszybszego rozpoczęcia, możliwie niewielkim nakładem pracy i środków, wydobycia z tej części pokładu 409 w związku ze zbliżającym się upływem ważności koncesji.

5. Wykonując rozcinkę ściany 4, wydrążono 110 m przecinki badawczej 4 i natrafiono na uskok VIa, który znajdował się o ok. 140 m na zachód w stosunku do jego lokalizacji, określonej w dokumentacji geologicznej. W związku z tym Kopalnia zrezygnowała z dalszego drażenia przecinki badawczej 4 i wykonała przecinkę północną o długości 240 m, co zmniejszyło projektowany wybieg ściany 4 o 225 m, a tym samym ograniczyło ilość zasobów tej ściany możliwych do wydobycia.
6. Dodatkiem nr 4 do PZZ z 2007 r. (przyjętym bez zastrzeżeń przez Ministra Środowiska) Kopalnia przeklasyfikowała do zasobów nieprzemysłowych 5 128 tys. ton zasobów przemysłowych, które znajdowały się między uskokiem VIa (o zrzucie 50 m) i uskokiem IV (o zrzucie 60 m). W ocenie NIK przeklasyfikowanie to – w świetle dokumentacji opracowanej przez KHW S.A. w trakcie starania się o koncesję – było niezasadne, gdyż nie poprzedziły go żadne roboty górnicze (badawcze), których wyniki uzasadniałyby to przeklasyfikowanie. Faktyczną przyczyną przeklasyfikowania tych zasobów mógł być zamiar odstąpienia od ich eksploatacji w związku z trudnym dostępem do nich.

Słabe rozpoznanie pokładu 409 w złożu „Śląsk – Pole Panewnickie”, w tym nieuwzględnienie możliwości wystąpienia zaburzeń tektonicznych, wpłynęło na wydłużenie czasu jego eksploatacji i skutkowało niewyeksplorowaniem dużej części zasobów w okresie obowiązywania koncesji. Na niespełna rok przed upływem terminu ważności koncesji (upływającego w styczniu 2011 r.) Kopalnia wydobyla ok. 44 % zasobów nią objętych. Po rozpoczęciu robót górniczych okazało się, że pokład 409 charakteryzuje się złożonymi i trudnymi warunkami geologiczno-górnictwymi, w tym kumulacją zagrożeń naturalnych, które ograniczają eksploatację (jak np.: IV kategoria zagrożenia metanowego, III stopień zagrożenia tąpnięciami, zagrożenie pożarowe i klimatyczne – temperatura skał wynosząca ok. 42 st. C)⁹.

Wykonany wskaźnik wykorzystania zasobów przemysłowych w pokładzie 409 w złożu „Śląsk – Pole Panewnickie” (w części objętej koncesją), liczony narastająco od początku

⁹ Do zakończenia kontroli Spółka nie uzyskała nowej koncesji na kontynuację wydobycia w pokładzie 409.

okresu ważności koncesji, na koniec 2008 r. wynosił 0,69¹⁰, podczas gdy w Dodatku nr 4 do PZZ z 2007 r. założono 0,57, a we wcześniej obowiązującym PZZ – 0,75. W obowiązującym Dodatku nr 4 do PZZ wskaźnik wykorzystania zasobów przemysłowych całego pokładu 409, w tym także jego części nieobjętej koncesją, w okresie od początku jego eksploatacji (w tym po okresie objętym koncesją, tj. po 2011 r.) zaplanowano na poziomie 0,46. W ocenie NIK poziom ten jest stosunkowo niski, w szczególności mając na uwadze, że wydobywanie w złożu „Śląsk – Pole Panewnickie” nie było ograniczone wcześniejszymi działaniami eksploatacyjnymi w tym obszarze. W związku z tym - pomimo zatwierdzenia takiego poziomu wykorzystania zasobów pokładu 409 przez Ministra Środowiska – wątpliwości budzi celowość rozpoczynania ich eksploatacji. Jak bowiem wykazano wyżej, wydobywanie w części pokładu objętej koncesją prowadzone było i będzie w trudnych warunkach, skutkujących znacznymi stratami pozaeksploatacyjnymi, a tektonika pozostałej części tego pokładu, której eksploatacja planowana jest w okresie późniejszym (po okresie ważności koncesji), pozostaje nierozpoznana.

III. NIK zwraca uwagę, że eksploatację złoża węgla kamiennego „Śląsk – Pole Panewnickie” w pokładzie 409 prowadzono na podstawie koncesji, której uzgodnienie, a tym samym ważność, kwestionował Prezydent Miasta Katowice. Stosownie do art. 16 ust. 5 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. *Prawo górnicze i geologiczne* (zwanej dalej „p.g.g.”)¹¹ udzielenie koncesji na wydobywanie kopalin ze złóż wymaga uzgodnienia z właściwym prezydentem miasta, a uzgodnienie to następuje na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Prezydent Miasta Katowice, postanowieniem z listopada 1999 r., nie uzgodnił udzielenia koncesji na eksploatację złoża węgla kamiennego „Śląsk – Pole Panewnickie”. W uzasadnieniu postanowienia stwierdził, iż utworzenie nowego obszaru górniczego i udzielenie koncesji na wydobywanie węgla w tym złożu jest niezgodne z ustaleniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Postanowienie to uchylono (w dniu 5 stycznia 2000 r.) Samorządowe Kolegium Odwoławcze (SKO) w Katowicach, które orzekło również co do istoty sprawy, uzgadniając pozytywnie udzielenie KHW S.A. koncesji. W tym stanie prawnym Minister Środowiska, w dniu 20 stycznia 2000 r., udzielił Holdingowi koncesji na wydobywanie węgla ze złoża „Śląsk – Pole Panewnickie” w pokładzie 409. Tymczasem SKO

¹⁰ Wykonany wskaźnik wykorzystania zasobów przemysłowych w pokładzie 409, liczony narastająco od 2006 r., wynosił na koniec 2009 r. 0,76.

¹¹ Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 ze zm.

w Katowicach, postanowieniem z dnia 21 lutego 2000 r., stwierdziło nieważność swojego wcześniejszego postanowienia z dnia 5 stycznia 2000 r., które stało się podstawą do udzielenia koncesji przez Ministra Środowiska. W kolejnych latach, wskutek skarg i odwołań KHW S.A., zarówno SKO w Katowicach, jak i sądy administracyjne wielokrotnie rozstrzygały w sporze o ważność uzgodnienia koncesji przez Prezydenta Miasta Katowice. W żadnym z tych rozstrzygnięć nie stwierdzono, iż Prezydent Miasta Katowice uzgodnił udzielenie koncesji na wydobywanie węgla w złożu „Śląsk – Pole Panewnickie”, a w ostatnim (do zakończenia kontroli NIK) w tej sprawie wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach (z września 2008 r.) stwierdzono nieważność ww. postanowienia SKO w Katowicach z dnia 5 stycznia 2000 r. o uzgodnieniu koncesji¹².

IV. NIK negatywnie ocenia, z punktu widzenia legalności i rzetelności, zlecenie przez Holding i Kopalnię prac związanych, m. in., z eksploatacją pokładu 409 w złożu „Śląsk – Pole Panewnickie” Przedsiębiorstwu Produkcyjno-Handlowo-Usługowemu „Phoenix Business” Sp. z o.o. z siedzibą w Rudzie Śląskiej, zwanemu dalej „spółką Phoenix”¹³. Spółka ta w latach 2008-2009, w okresach od lipca do grudnia, w dni wolne od pracy w Kopalni, zatrudniając jej pracowników, wykonywała na rzecz KHW S.A. i KWK „Wujek” roboty i usługi związane bezpośrednio z wydobywaniem, m.in., w pokładzie 409, a także, w związku z tym wydobywaniem, roboty pomocnicze oraz obsługę maszyn i urządzeń. Wydatki Holdingu z tytułu umów zawartych ze spółką „Phoenix” w 2008 r. wyniosły 8,2 mln zł, a w 2009 r. – 14,1 mln zł netto. Spółka ta w 2008 r. wydobyla 57,4 tys. ton węgla, a w 2009 r. – 44,8 tys. ton, co stanowiło odpowiednio: 9,0 % i 7,9 % całkowitego, rocznego wydobycia z pokładu 409 w tych okresach. Powyższą, negatywną ocenę uzasadniają, m.in., następujące ustalenia kontroli¹⁴:

¹² Stojąc na stanowisku, że koncesja na wydobywanie węgla ze złoża „Śląsk – Pole Panewnickie” jest nieważna (nieuzgodniona), Prezydent Miasta Katowice negatywnie opiniował wszystkie plany ruchów zakładu górniczego (i dodatki do nich) w zakresie eksploatacji węgla kamiennego w ww. złożu. Do ich zatwierdzenia przez właściwego dyrektora okręgowego urzędu górniczego nie była jednak niezbędna pozytywna opinia Prezydenta Miasta Katowice. Z kolei Minister Środowiska wielokrotnie, na wniosek Holdingu, potwierdzał ważność wydanej koncesji

¹³ 49 % udziałów spółki Phoenix należało do KHW S.A., a pozostałe 51 % - do wspólników indywidualnych (głównie pracowników tej spółki).

¹⁴ Oszacowanie korzyści ekonomicznych KHW S.A. i Kopalni ze zlecenia ww. usług spółce „Phoenix” nie było możliwe ze względu na różny, często niewymierny, charakter zlecanych jej prac. Z wykonanych przez Kopalnię analiz uzasadniających opłacalność zatrudnienia tej spółki wynikało, że jej działalność w 2008 r. przyniosła Kopalni zysk w wysokości 2,6 mln zł, a w 2009 r. – 0,4 mln zł, przy czym w tej drugiej kwocie uwzględniono przychody ze sprzedaży węgla wydobytego przez Kopalnię w piątki, w trakcie trzeciej zmiany. Bez uwzględnienia tych przychodów, a także wydatków Kopalni na prace niewydobywcze, wykonane przez spółkę „Phoenix” w ramach umowy nr 1261/09 z dnia 27 października 2009 r., strata KWK „Wujek” z tytułu

1. KWH S.A. zlecił spółce „Phoenix” ww. roboty i usługi górnicze w postępowaniach prowadzonych wg własnych procedur, dotyczących zamówień nieobjętych obowiązkiem stosowania ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. *Prawo zamówień publicznych*, zwanej dalej „ustawą PZP”¹⁵ (w 2008 r. w trybie przeglądu ofert, a w 2009 r. w trybie przetargu). W 2008 r. przedstawiciele Kopalni zawarli 140 umów ze spółką „Phoenix”, a w każdej z nich zastrzeżono, że jej wartość nie może przekroczyć kwoty 58,0 tys. zł netto – łącznie 8 120 tys. zł netto¹⁶. Z kolei w 2009 r. osoby reprezentujące KWK „Wujek” (w tym Dyrektor Kopalni, jego Z-ca ds. Ekonomiczno-Handlowych i Główny Księgowy) zawarły, za zgodą Zarządu KHW S.A., 11 umów o maksymalnej wartości od 400,3 do 412,0 tys. EURO netto każda (o łącznej wartości nieprzekraczającej 4 483,4 tys. EURO, tj. 17 382 579 zł). Kontroli poddano prawidłowość zawarcia 31 umów podpisanych i zrealizowanych w 2008 r. o łącznej wartości nieprzekraczającej 1 798,0 tys. zł (tj. 463 748,7 EURO) oraz 9 umów podpisanych i zrealizowanych w 2009 r. o łącznej wartości nieprzekraczającej 3 665,1 tys. EURO (14 209 998 zł). W wyniku kontroli stwierdzono, że w krótkich odstępach czasu¹⁷ KHW S.A. udzielił zamówień na roboty i usługi górnicze ściśle i funkcjonalnie ze sobą związane oraz komplementarne wobec siebie, służące eksploatacji w dni wolne od pracy złoża „Śląsk – Pole Panewnickie”, w szczególności pokładu 409.

Zdaniem NIK, powyższe okoliczności mogą wskazywać, iż ww. prace zlecono spółce „Phoenix” z pominięciem przepisów ustawy PZP, do której stosowania zobowiązywały Holding, w związku z prowadzoną działalnością sektorową, przepisy art. 3 ust. 1 pkt 4 i art. 132 ust. 1 pkt 1 tej ustawy. Zgodnie z tymi przepisami KHW S.A. był zobowiązany do stosowania ustawy PZP, jeżeli – stosownie do art. 133 ust. 1 tej ustawy – wartość udzielonego zamówienia była równa lub przekraczała kwotę 412 tys. EURO. Przepisów ustawy PZP nie zastosowano w wyniku podziału prac zleconych spółce „Phoenix” na zamówienia (części) o wartości nieprzekraczającej 412 tys. EURO. Stosownie zaś do art.

umów ze spółką „Phoenix” w 2009 r. wyniosłaby, zdaniem NIK, 4,1 mln zł. NIK zauważa jednak także, iż współpraca ze spółką „Phoenix” dawała Kopalni również trudne do oszacowania korzyści związane z wydobyciem w dni robocze.

¹⁵ Dz. U. z 2007 r. Nr 223, poz. 1655 ze zm.

¹⁶ Zgodnie z obowiązującym w KHW S.A. „Regulaminem udzielania zamówień nieobjętych obowiązkiem stosowania ustawy PZP” Dyrektor Kopalni mógł zawierać umowy o wartości netto nieprzekraczającej kwoty 15 tys. EURO (58 156,5 zł) netto. Podpisywanie umów powyżej tej wartości należało do kompetencji Zarządu Holdingu lub jego pełnomocników w ramach udzielonych pełnomocnictw.

¹⁷ Przykładowo, w 2009 r. siedem umów zawarto w tym samym dniu, jedną niecałe dwa miesiące później, a jedną – ponad 3 miesiące później.

32 ust. 2 tej ustawy, zakazany jest taki podział zamówienia, którego celem jest uniknięcie stosowania przepisów ustawy PZP.

W 2008 r. do składania ofert każdorazowo zapraszano tych samych pięciu wykonawców, a ofertę składała tylko spółka „Phoenix”. Zdaniem NIK, zapraszanie do składania ofert wykonawców, którzy nie złożyli oferty w żadnym ze 140 postępowań i pominięcie innych potencjalnych wykonawców było działaniem niecelowym i nierzetelnym oraz pozbawiającym te postępowania cech konkurencyjności. Ponadto, prowadząc przetargi i wyłaniając wykonawców, Kopalnia nie przestrzegała własnych procedur. W 14 z 31 skontrolowanych postępowań, przeprowadzonych w 2008 r. w trybie przeglądu ofert, wybrano wykonawcę, pomimo, że do Kopalni wpłynęła tylko jedna oferta (spółki „Phoenix”), podczas gdy zgodnie z postanowieniami art. 16 obowiązującego wówczas w KHW S.A. „Regulaminu udzielania zamówień nie objętych obowiązkiem stosowania ustawy PZP” postępowanie było ważne, jeżeli wpłynęły co najmniej dwie oferty niepodlegające odrzuceniu¹⁸. W przypadku otrzymania tylko jednej oferty należało ponowić zaproszenia do składania ofert lub uzyskać decyzję Zarządu Holdingu o udzieleniu zamówienia na odmiennych zasadach, w związku z ograniczoną liczbą potencjalnych wykonawców. Tymczasem Kopalnia zawierała umowy z jednym wykonawcą, który składał oferty. Taki sposób zlecenia tych robót i usług może świadczyć, zdaniem NIK, o wcześniej przyjętym zamiarze udzielenia tego zamówienia spółce „Phoenix”.

W latach 2008–2009 nierzetelnie sporządzano także wnioski o udzielenie zamówień na prace związane z eksploatacją pokładu 409, w wyniku których zawierano umowy ze spółką „Phoenix”. Wnioski te nie zawierały ani wyliczenia wartości zamówienia, kalkulacji kosztów i sposobu finansowania (wartość wynagrodzenia określano poprzez ustalenie jego maksymalnej kwoty: w 2008 r. – 58 tys. zł, a w 2009 r. – od 400,3 do 412,0 tys. EURO), ani harmonogramu robót i analizy zatrudnienia, co było wymagane obowiązującymi w Kopalni regulacjami wewnętrznymi¹⁹.

¹⁸ Regulamin ten zmieniono z mocą obowiązującą od 28 października 2008 r., postanawiając, m.in., iż za ważny uważa się przegląd ofert, w którym wpłynęła co najmniej jedna oferta nie podlegająca odrzuceniu. Pozostałe 17 skontrolowanych umów zawarto już po nowelizacji postanowień art. 16 tego regulaminu.

¹⁹ „Wytyczne w sprawie zasad postępowania kierowników działów i oddziałów Kopalni przy obiegu dokumentów związanych z udzielaniem zamówień na dostawę, usługi, roboty górnicze i roboty budowlane nieobjętych obowiązkiem stosowania ustawy Prawo zamówień publicznych”, stanowiące załącznik nr 1 do zarządzenia nr 21/2008 Dyrektora Kopalni z dnia 29 maja 2008 r. w sprawie zasad udzielania zamówień na dostawę, usługi, roboty górnicze i roboty budowlane nieobjęte obowiązkiem stosowania ustawy Prawo zamówień publicznych.

Odpowiedzialność za ww. nieprawidłowości, dotyczące zlecenia spółce „Phoenix” robót i usług, ponoszą: kierownictwo Kopalni, które zawierało umowy z tą spółką, oraz Zakładowa Komisja Przetargowa, która przeprowadzała przeglądy ofert poprzedzające zawarcie tych umów, a także Zarząd KHW S.A., który w 2009 r. wyrażał zgodę na ich zawarcie.

2. KWK „Wujek” realizowała zadania związane z wydobywaniem węgla w dni wolne od pracy, z wykorzystaniem jej pracowników przez spółkę „Phoenix”²⁰, w sytuacji, gdy osoby odpowiedzialne za organizację pracy powinny mieć wiedzę, że pracownicy ci nie będą mogli skorzystać z odpoczynku przewidzianego w przepisach art. 133 kodeksu pracy i Międzynarodowej Konwencji o odpoczynku tygodniowym w zakładach przemysłowych²¹ oraz w przepisach określających organizację pracy w Kopalni, to jest m.in. w postanowieniach § 17, 19, 22 i 23 Regulaminu pracy KHW S.A.

Jakkolwiek obowiązujące przepisy nie zobowiązują do sumowania czasu pracy u różnych pracodawców to, zdaniem NIK, KWK „Wujek”, mając wiedzę o faktycznym czasie pracy swoich pracowników, zatrudnionych w Kopalni do wykonywania zadań związanych z wydobywaniem węgla, umożliwiała im pracę dla spółki „Phoenix”, czego następstwem było obejście przepisów art. 151 kodeksu pracy i innych przepisów prawa pracy. W efekcie, w warunkach zagrożeń naturalnych, występujących na dole Kopalni, prace wykonywały osoby, które nie korzystały z prawa do wypoczynku przewidzianego w przepisach prawa pracy²².

W okresie od lipca do grudnia 2009 r. spółka „Phoenix”, w dni wolne od pracy, zatrudniała łącznie 769 pracowników Kopalni, z czego 43 (tj. 5,6 %) przepracowało w tym okresie dla tej spółki co najmniej 10 roboczodniówek, a 46 pracowało w sposób ciągły (dzień po dniu)²³ ponad 19 dni (niektórzy z tych pracowników nawet kilkakrotnie), z obejściem przepisów § 17, 19, 22 i 23 Regulaminu pracy KHW S.A. w zakresie zachowania przeciętnego 40-godzinnego i 5-dniowego tygodnia pracy oraz odpoczynku tygodniowego. Dwóch spośród nich w sposób ciągły pracowało 69 i 52 dni, a kolejnych czterech odpowiednio - 41, 42, 45 i 46 dni. W 7 przypadkach po zakończeniu pracy

²⁰ Zatrudnionych przez spółkę „Phoenix” na tych samych stanowiskach, co w Kopalni.

²¹ O odpoczynku tygodniowym w zakładach przemysłowych, ratyfikowaną przez Polskę (Dz. U. z 1925 r. Nr 54, poz. 384.)

²² Głównym warunkiem zlecenia przez Kopalnię robót i usług górniczych było – zgodnie z dokumentacją przetargową wszystkich postępowań poprzedzających zlecenie tych prac spółce „Phoenix” – „*pozyskanie i zatrudnienie załogi KWK ‘Wujek’ tak, aby w trakcie świadczenia usługi pracownicy ci zatrudniani byli na tych samych stanowiskach, na których są zatrudniani w KWK ‘Wujek’*”.

²³ Licząc łącznie zatrudnienie w Kopalni i w spółce „Phoenix”.

u jednego pracodawcy, pracownicy ci (zatrudnieni jako górnicy dołowi) rozpoczynali pracę u drugiego (bez przerwy lub w czasie tej samej doby, po kilkugodzinnej przerwie), co stanowiło obejście przepisów art. 132 kodeksu pracy, zgodnie z którymi pracownikowi przysługuje w każdej dobie prawo do co najmniej 11 godzin nieprzerwanego odpoczynku. Ponadto, w co najmniej 103 przypadkach miało miejsce obejście przepisów określających zakres odpoczynku dobowego, w tym jeden z pracowników naruszył te przepisy 17 razy, a kolejnych sześciu - od 8 do 10 razy.

Brak niezbędnego wypoczynku i spowodowane tym zmęczenie może skutkować niebezpieczeństwem zarówno dla pracowników, którzy nie korzystają z należnego im wypoczynku, jak i innych osób, współpracujących z nimi w zespołach realizujących prace w warunkach zagrożeń występujących w zakładzie górniczym.

3. Holding w sposób nierzetelny planował, monitorował, nadzorował i rozliczał realizację zawartych ze spółką „Phoenix” umów na prace związane z eksploatacją pokładu 409, co potwierdzają, m.in., następujące nieprawidłowości:
 - częściowe niezrealizowanie przez spółkę „Phoenix” umowy nr 1583/08 z 3 października 2008 r.; umowa dotyczyła skrócenia ściany 5 o sześć sekcji obudowy zmechanizowanej i ich transportu w rejon ponownego wydłużenia tej ściany (w zleceniu z 2 października 2008 r. sprecyzowano, że prace te mają być wykonane od 4 do 5 października 2008 r.); wykonawca faktycznie zdemontował jednak tylko pięć sekcji obudowy w dniu 4 października 2008 r., a ich przeniesienie od 6 do 10 października 2008 r. wykonali pracownicy Kopalni; wartość niewykonanych przez spółkę „Phoenix” i niezasadnie zapłaconych przez Kopalnię prac wyniosła, zdaniem NIK, 26 812,22 zł brutto²⁴;
 - Kopalnia zapłaciła spółce „Phoenix” 121 848,58 zł netto (148 655,27 zł z VAT) w wyniku porozumienia o pokryciu niektórych kosztów poniesionych przez tę spółkę w związku z realizacją umów w 2008 r.; w ocenie NIK, taki sposób rozliczenia był niezgodny z postanowieniami tych umów, które przewidywały rozliczenie wg rzeczywistych kosztów wynagrodzeń wyliczonych przez COIG²⁵; odpowiedzialność za tę

²⁴ Kopalnia zapłaciła 68 665,44 zł brutto z tytułu faktury, w której wyszczególniono zapłatę za 105 roboczodniówek, w tym 64 roboczodniówki w dniu 4 października 2008 r. i 41 roboczodniówek w dniu 5.10.2008 r., tj. w dniu, w którym spółka „Phoenix” nie prowadziła, wg zapisów dokumentacji, prac określonych w umowie i zleceniu.

²⁵ NIK zwraca uwagę, że zgodnie z postanowieniami dokumentacji przetargowej wszystkie elementy wynagrodzenia pracowników spółki „Phoenix” powinny być uwzględnione w tym wynagrodzeniu i narzucie do niego. W związku z tym NIK nie podziela stanowiska Dyrektora Kopalni, iż pokrywając część kosztów poniesionych przez spółkę „Phoenix” przy realizacji zlecenia, a nieuwzględnionych w wynagrodzeniu wyliczonym przez COIG, starano się zadośćuczynić postanowieniu dokumentacji przetargowej, by pracownicy tej spółki byli wynagradzani nie gorzej, niż za pracę w Kopalni.

nieprawidłowość ponoszą przede wszystkim: Dyrektor KWK „Wujek” i jego Z-ca ds. Ekonomiczno-Handlowych, którzy zawarli porozumienie ze spółką „Phoenix” o takich zasadach rozliczenia, oraz pracownicy Kopalni, którzy potwierdzili prawidłowość przedłożonego przez tę spółkę rozliczenia;

- znaczące rozbieżności między zgłaszanym przez Kopalnię zakresem rzeczowym (osobowym) zlecenia a nakładami spółki „Phoenix” na jego realizację²⁶;
- zlecenia i protokoły odbioru robót górniczych wykonywanych przez spółkę „Phoenix” w 2009 r. sporządzano nierzetelnie, w sposób uniemożliwiający ustalenie zakresu zlecanych i wykonanych prac; w prawie wszystkich skontrolowanych zleceniach dotyczących prac górniczych, w których zgodnie z postanowieniami umów miało znaleźć się szczegółowe określenie zakresu robót, powtarzano jedynie ogólne zapisy umów, nie wskazując ani zakresu zleconego zadania, ani miejsca jego wykonania; tak ogólne zapisy znajdowały się również w protokołach przekazania robót górniczych i ich odbioru; odpowiedzialność za tę nieprawidłowość ponoszą, m.in., kierownicy działów Kopalni, którzy te zlecenia sporządzali, Kierownik Ruchu Zakładu Górniczego, który je akceptował, a także osoby, które wykonane prace odbierały;
- przekroczenie przez Kopalnię łącznie o 14,7 tys. zł maksymalnych limitów kosztów określonych w 13 umowach zawartych i zrealizowanych w 2008 r. (co stanowiło 0,2 % łącznej maksymalnej wartości wszystkich umów zawartych w 2008 r.).

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi, Najwyższa Izba Kontroli wnosi o:

- 1. Eksploatację pokładu 409 w sposób zapewniający optymalne wykorzystanie jego zasobów, w tym zapobieganie stratom pozaeksploatacyjnym.**
- 2. Podjęcie działań zmierzających do zapewnienia prawidłowego zlecenia prac związanych z eksploatacją prowadzoną przez podmioty zewnętrzne.**
- 3. Podjęcie działań organizacyjnych zapewniających zaprzestanie praktyk obchodzenia przepisów prawa pracy o dopuszczalnym czasie pracy pracowników kopalni.**
- 4. Zapewnienie rzetelnego planowania, monitorowania, nadzoru i rozliczenia prac związanych z eksploatacją węgla kamiennego.**

²⁶ Przykładowo, w zleceniu z 29 grudnia 2008 r. do umowy nr 1575/08 Kopalnia wnioskuje o zapewnienie 20 osób na 31 grudnia 2008 r. do obsługi, konserwacji, remontu i kontroli urządzeń szybowych oraz odwadniania, a wg dokumentacji spółka „Phoenix” wysłała do tych prac i rozliczyła tylko 1 osobę. Z kolei w zleceniu z 5 listopada 2008 r. do umowy nr 1455/08 Kopalnia wnioskuje o zapewnienie 30 osób do utrzymania ruchu, konserwacji urządzeń i odwadniania w dniach 8-11 listopada 2008 r., podczas gdy spółka „Phoenix” wysłała do tych prac aż 57 osób.

5. Podjęcie działań mających na celu ocenę możliwości odzyskania kwot zapłaconych spółce „Phoenix” nienależnie lub niezgodnie z postanowieniami umów .

Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach, na podstawie art. 62 ust. 1 ustawy o NIK, oczekuje przedstawienia przez Zarząd Spółki, w terminie 30 dni od daty otrzymania niniejszego wystąpienia pokontrolnego, informacji o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków bądź o działaniach podjętych w celu realizacji wniosków lub przyczynach niepodjęcia takich działań.

Zgodnie z treścią art. 61 ust. 1 ustawy o NIK, w terminie 7 dni od daty otrzymania niniejszego wystąpienia pokontrolnego, Zarządowi Spółki przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie do Dyrektora Delegatury NIK w Katowicach umotywowanych zastrzeżeń w sprawie ocen, uwag i wniosków zawartych w tym wystąpieniu.

W razie zgłoszenia zastrzeżeń, zgodnie z art. 62 ust. 2 ustawy o NIK, termin nadesłania informacji, o którym mowa wyżej, liczy się od dnia otrzymania ostatecznej uchwały właściwej komisji NIK.